OSKAR BRAATEN OG ØSTKANTEN

Det var underlig å se igjen *Oskar Braatens* «Ungen» på Det norske teatret i fjor høst. Handlingen kjente vi fra før, men miljøet, tiden var blitt liksom så fjern, nesten historisk. Vi så arbeidsforholdene og levemåten slik den var blant arbeiderne på byens østkant omkring århundreskiftet. Det var gamle, troverdige bybilder vi så, og hverdagsmenneskene i den tiden vi møtte, som lys levende vitner om de «fjerne år». Østkantdikteren Oskar Braaten hadde blitt *klassisk*.

At det ble Braaten som skulle gi oss livet på østkanten, typene, hverdagen og de usle heimene, er naturlig. Han var jo vokst opp sammen med menneskene der oppe, og levde det samme livet som dem helt siden han så dagens lys i Sandakerveien 12 i 1881. Det er verd å merke seg at farens hans var blikkenslager, og at moren, Berte Olsdatter, kom fra landet. Det har nok også hatt noe å si for den våkne gutten at han stod bak disken i en bokhandel fra sitt 18. til sitt 28. år. Når vi så nevner at han i 1912 var redaktør av «For Bygd og By» og senere ble litterær konsulent og sjef for Det norske teatret et par år, skulle den ytre ramme om hans liv være fullstendig.

Oskar Braaten har sikkert tidlig «tatt pennen udi haanden»; men først i 1903 fikk han sitt første produkt på trykk, en liten fortelling «*Dømd*» i landsmålsbladet «Symra». Det var en historie om en guttunge som hadde tæring, og som etter et forbitret oppgjør med sin skaper til slutt falt på kne i resignasjon. Men da Braaten i 1910 kom ut med den første boken, «*Kring fabrikken*», denne gangen på «bokmål», hadde han kommet bort fra den litt sentimentale, resignerte tonen, og da skrev han på det språket som falt naturlig for en bygutt.

Ellers var det først «Ungen, folkeliv i 4 akter» i 1911 som gjorde østkantmenneskenes skjebner og hverdag til påtrengende virkelighet for

Oskar Braaten som konfirmant.

oss. For dette var ikke bare «folkelivsbilder», men et drama om gamle, trauste slitere som hverdag og søndag sloss for livet med godt humør og usvikelig utholdenhet. Og om unge jenter og gutter som, trass i den motstanden og mangelen på forståelse de møtte hos «de fine» og de harde slavedriverne, elsket hverandre og livet med hett blod og nakne nerver. Her kom en dikter og løftet de gamle sliterne og den livsglade ungdommen opp i lyset på scenen så vi så dem og følte med dem.

Det som Bull og Paasche savnet i Braatens første fortelling, «bakgrunn, miljø og atmosfære», det var selve ryggraden i «Ungen». Det følte vi tydelig da Det norske teatret spilte stykket med *Eva Sletto* som Milja, *Harald Heide Steen* som Julius og *Ragnhild Hald* som den kontante barnekjære sannhetsapostelen Hønse-Lovisa. Enda tydeligere følte vi det i den filmen *Rasmus Breistein* satte i scene i 1950 med de unge fra Det norske teatret i hovedrollene. Her fikk vi nemlig uteopptak av alle de stedene der handlingen går for seg, og ikke minst fra Akerselva, «som går igjen fra først til sist, elva som binder handlingen sammen, som innvarsler den uhyggelige klimaksen — der hvor Milja prøver å drukne seg». (Dagbladet.)

At filmen ble en fulltreffer kom ikke bare av skuespillernes, og da især Eva Slettos ypperlige innsats. Det skyldtes like meget *Kristiania-atmosfæren*, de vaskeekte interiørene og eksteriørene, med andre ord det lokalhistoriske preget. Her så vi Milja og Julius gå og sverme langs Akerselva, nattevaktene Embret og Kristoffer i arbeid ved fabrikken, og vi

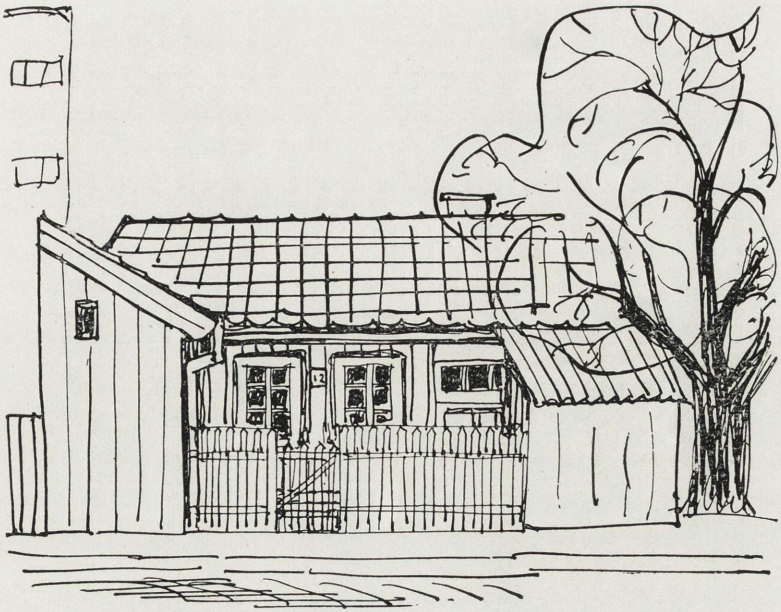

Braatens fødested, Sandakerveien 12. (Randi Monsen i Arbeiderbladet.)

fulgte med når guttene og jentene tok seg en svingom på Kaysalen om lørdagskvelden. Og her så vi Miljas freidige og fandenivoldske konkurrent, hu Petrine, henge over disken og gi og ta imot finter av den frodige diskedama *Dagmar Myhrvold.* Selv guttene i gata var med der de flokket seg om lirekassemannen med hans «Harmonipan». Og endelig møtte vi jentene når de i flokk og følge gikk over brua til fabrikken og kjøpte med seg litt å bite i mellom arbeidsøktene.

Også i «Den store barnedåpen», som ble spilt både på Nationalteatret og Det norske teatret og dessuten filmet, kjenner vi igjen de levende typene fra byens østkant. Også her møter vi et fermt og varmhjertet kvinnfolk, «Dobbelt-Petra», som tar seg av de unge jentene og ungene deres som ikke blir godtatt fordi de er «uekte». Det var i denne rollen fru *Schibsted Hanson* feiret triumfer på Nationalteatret og *Dagmar*

«Ulvehiet.» Bakgård i Gråbeingård. (Ola Cornelius i Arb.bl.)

Myhrvold ble populær på Det norske teatret. Og hvem husker ikke den pratsomme og elskelige kirketjener Evensen, som hadde det så travelt med å få alle og enhver til å melde seg inn i statskjerka, og som kjente folka på østkanten så godt at han alltid visste hvordan han skulle ta dem. Både *Hauk Aabel* og *Edvard Drabløs* fylte denne rollen med den rike menneskelighet og det overskuddet av humor som den krever; og derfor står det ennå glans av spillet deres.

Stykket ble riktignok skrevet i 1925, men handlingen er lagt til den tiden da forfatteren gikk som guttunge i gatene på Sagene. Han hadde selv kjent alle typene, fra «gamlepresten» og kirketjener Evensen til «Dobbelt-Petra», han hadde sett fabrikkjentene med kavalerene deres

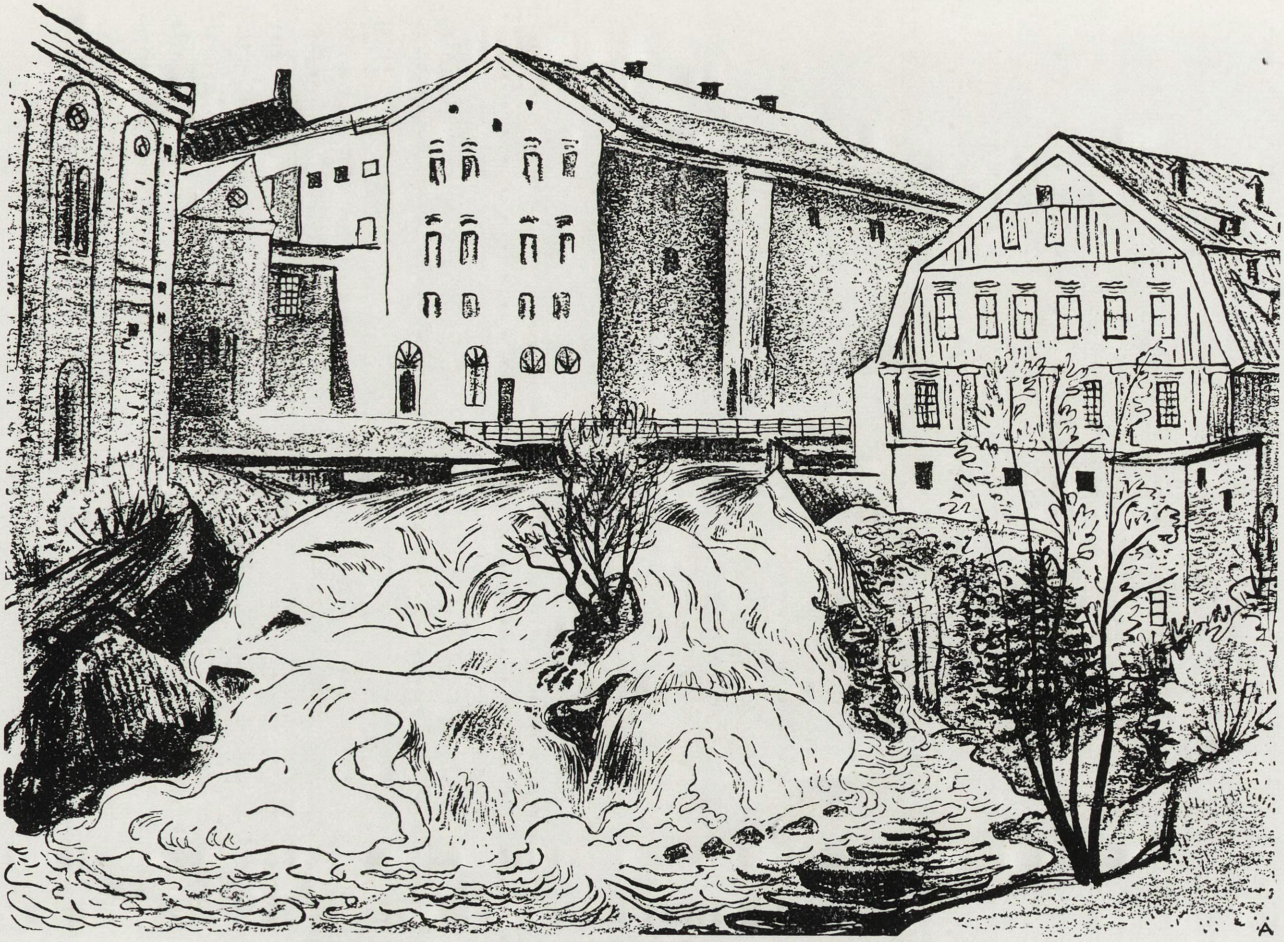

Hjula-fossen. (Tegning av Anton Hansen i «Arbeiderbladet».)

«Mor Godhjerta.» Maridalsveien 242. Anton Hansen i Arb.bl.

i skyggelue og med hårvannssveis. Han visste hvordan de unge bodde, hvordan de slet på fabrikken, og han kjente til at de moret seg og danset på frikveldene for å glemme maset med de grådige maskinene. Han hadde nok også lagt merke til de unge jentene og guttene når de hadde sine stevnemøter nede ved elva eller andre steder i vår- og sommerkveldene, og han visste at jentene kunne komme «i uløkke» når de gav seg hen i kjærlighetsrusen. Men fordi han med sitt varme hjertelag og sin medkjensle forstod de unges følelser og vansker, og respekterte deres umiddelbare livsglede, forsvarte han dem mot de som ville binde gleden deres, og som fordømte ungene som frukter av «løse forbindelser».

Fordi Braaten har levd blant disse menneskene på østkanten, vet han

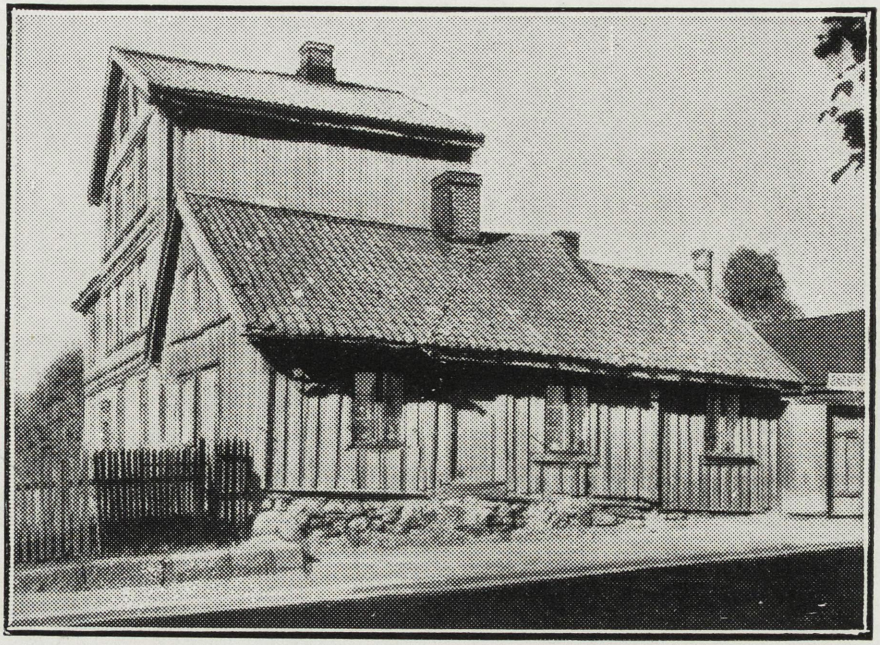

Sandakerveien 26. Reutergården. «Bak høkerens disk» foregikk her.

nøyaktig hvordan de har det i hjemmene sine. Og den hjemmefølelsen var det vi også fikk da vi så Barnedåpen på teatret. Se på møblementet i stua hos Dobbelt-Petra, der kirketjener Evensen står med åpne armer og et smil for å vise jentene hvor romslig han og kjerka er. Selv den erfarne Dobbelt-Petra ved salongbordet blir revet med, og jentene smiler og lytter hver på sin måte. *Ragnhild Halds* Toralfa, godslig og naturlig, *Lydia Opøiens* Alvilde, takknemlig og forventningsfull med ungen sin i armene, mens *Åsta Voss'* Georgine har væpnet seg med østkantjentas vaktsomme, avventende skepsis. Det er fint i stua. Det står plysjmøbler omkring bordet, det henger et konsollspeil på bakveggen, og et fotografi av kongeparet med vesle kronprins Olav like ved gitaren. Og ned fra taket henger den kunstferdige, snirklete hengelampa som kronen over det hele.

«Ungen» på Det norske teatret. Ragnhild Hald og Alf Sommer.

Dette stueinteriøret er forresten ikke bare typisk for et bedre østkanthjem i den tida, det er like typisk for den alminnelige borgerlige smak den gangen og i dag. Den gamle hengelampa er riktignok for det meste forsvunnet med innføring av elektrisiteten; men vegguret, det runde salongbordet med plysjmøblene omkring, det smale veggteppet med romantisk, utenlandsk landskapsmotiv, og den «småkoselige» nipsen, som samler støv på hyller og pidestaller, er det selv i dag vanskelig å få ut av gjennomsnittshjemmene. Fordi mye av dette har affeksjonsverdi, det knytter seg kjære minner til de gamle møblene og nipsgjenstandene, og fordi folk flest ikke har råd til å kjøpe helt nytt, moderne møblement. Det er utmerket at *Brukskunst* stadig slår til lyd for nye,

«Ungen» på Det norske teatret. Eva Strøm Aastorp og Dagmar Myhrvold.

praktiske møbler; men mesteparten av hjemmene her i byen, i vest som i øst, er bundet av tradisjonspregede vaner og uvaner som det kan ta årtier å få bukt med.

Det er et annet av Braatens skuespill som har vakt oppmerksomhet og som har vært filmet, nemlig «Govakker-Maren». Da tyskerne med brask og bram okkuperte landet og tok styringen her i Oslo som andre steder, ble det som kjent teaterstreik til å begynne med. Skuespillerne ved teatrene ble gående ledige, og denne ledigheten gav *Alf Sommer* ved Det norske teatret den gode idé at skuespillerne der skulle gå sammen om å spille inn «Govakker-Maren» på film. Som tenkt, så gjort. Filmen ble tatt opp med Sommer som instruktør, og fortjenesten ble tatt på

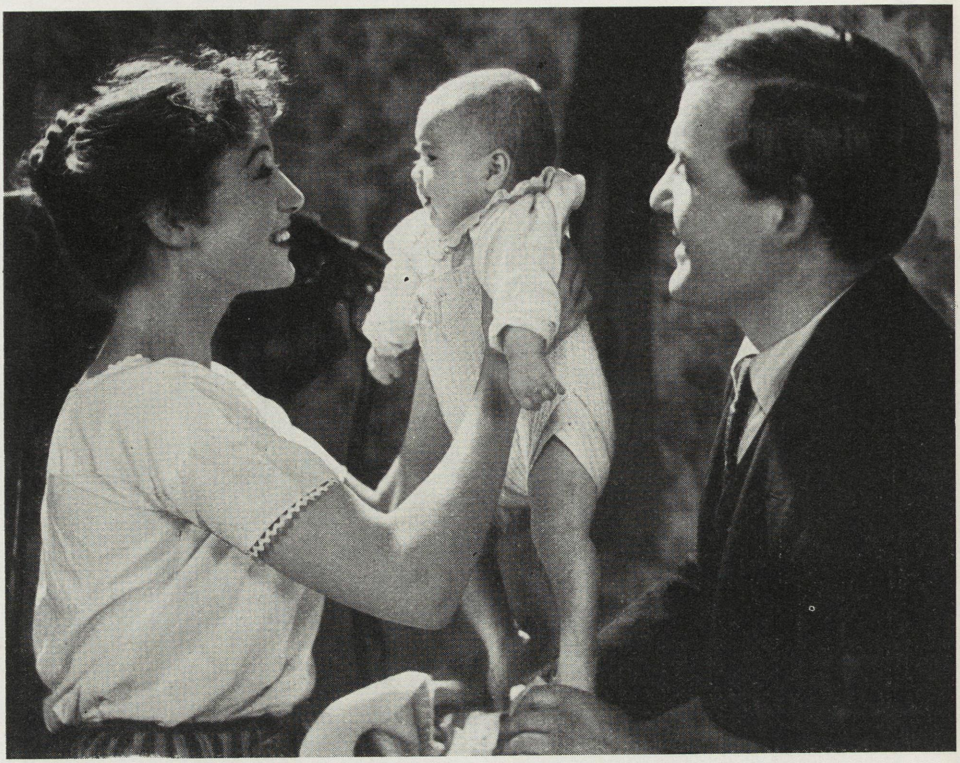

Fra filmen «Ungen». Eva Sletto — ungen — og Harald Heide Steen.

deling av de som var med, slik at alle, helt fra visergutten til instruktøren, etter endt innspilling fikk betalt kr. 2 000 hver. Etter hva det fortelles går filmen ennå, og deltagerne får av og til gjennom posten penger som sikkert kommer godt med.

«Govakker-Maren», som forfatteren skrev i 1927, er visstnok en dramatisering av fortellingen «Bak høkerens disk», og handler om to unge jenter som kommer til byen for å få arbeid. Braatens mor hadde erfaringer om de vanskene som bondejentene møtte når de kom til hovedstaden slik. Det ser ut til at Maren og Kari, som spilles av *Siri Rom* og *Else Marie Toms*, også har litt å gruble over der de tar seg en hvil.

Fra filmen «Ungen». Fabrikkjentene over brua til Hjula Væveri.

Fra filmen «Ungen». Dans i Kaysalen.

Govakker-Maren på Det norske teatret. Govakker-Maren (Siri Rom), Kari (Else Marie Toms), Nils Endresen (Øivind Øyen), Matja (Dagmar Myhrvold).

Kanskje de tenker på Matjas fortenkte fjes da Endresen prøver å legge inn et godt ord for de to jentene som står med tinene i hendene og venter. Selv om Braaten kalte stykket for en folkekomedie, og det også ble spilt slik, var det et viktig problem han tok opp dette om bondeungdommens flukt fra bygda og de farene og vanskene den møtte i byen. At spørsmålet kan sees på en annen måte viser *Alf Prøysen* i romanen «Trost i taklampa», som skuespiller *Asbjørn Toms* har dramatisert og der *Siri Rom* spiller bygdejenta som kommer hjem og frister de unge sambygdingene til å følge etter henne til byen.

Tidene har forandret seg atskillig siden den gangen Govakker-Maren

Fra filmen «Ungen». Lirekassemannen i Maridalsveien.

Fra filmen «Ungen». Helge Esmar, Aasta Voss, Eva Sletto og Øivind Øyen.

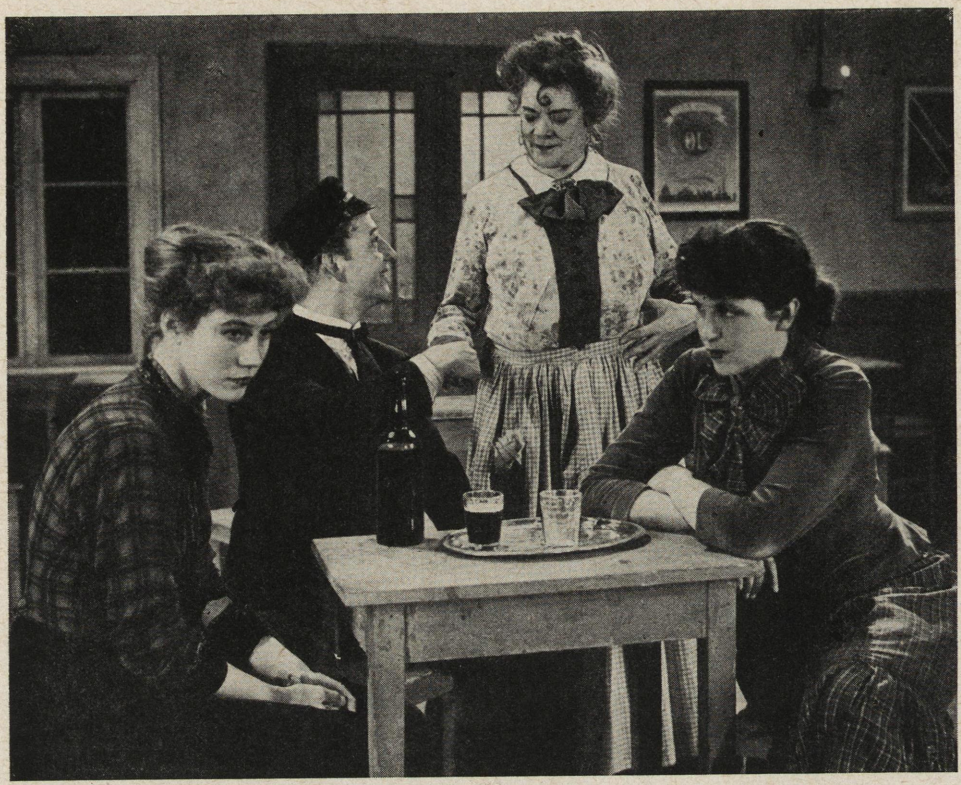

Fra filmen «Ungen». Eva Sletto, Helge Esmar, fru Schibsted Hanson og Tove Bryn.

drog til byen for å søke jobb. Bygdeungdommen prøver nok å holde på det bygdenorske i bygdelagene, men bylivet preger de unge fra landet etter at de har vært i arbeid her inne et par år, og problemet by og land har fått et annet innhold og krever kanskje også en annen løsning enn før. Men like så vel som vi gjør hva vi kan for å bevare gamle bygninger på landet og i byene, skal vi være glad for at vi har hatt diktere som også gir oss menneskene som levde i de gamle husene og på de «historiske» tuftene. En slik dikter er Oskar Braaten for Oslo. Gjennom hans fortellinger, romaner og skuespill møter vi disse østkantmenneskene lys

«Den store barnedåpen» på Det norske teatret. Kirketjener Evensen (Drabløs), Dobbelt-Petra (Dagmar Myhrvold), Toralfa (Ragnhild Hald), Alvilde (Lydia Opøien).

«Den store barnedåpen» på Det norske teatret. Lydia Opøien, Helge Esmar og Alf Sommer.

levende. Vi ser inn i hjemmene og fabrikkene, og vi følger med dem i gatene og på restaurantene der de gikk og levde i sorg og i glede. Vi har satt en bauta på Braatens grav. Men det varigste minnesmerket over hjemmet sitt og over alle de strevsomme menneskene han vokste opp iblant har han selv satt i det han har skrevet og diktet om østkantens gamle og unge livsskjebner.

Braaten svek aldri seg selv og sine. Han vedstod seg sin opprinnelse og sitt miljø, og han skapte det så varmt og lysende i sin kunst at han vil leve i vårt minne som den redelige, gode og ubestikkelige østkantdikter han var.

Leif Scheen.

Aschehougs forlag har sendt ut en ny utgave av Oskar Braatens bøker i 6 bind: Fortellinger, romaner og skuespill. Det er en representativ utgave som vil interessere både Oslofolk og andre som er blitt glad i Braaten og de typene som lever og ånder i hans fortrolige og varme diktning.

Omslagstegningene er utført av tegneren *Joachim Grøgaard* som flere ganger har vist sin ypperlige evne til å leve seg inn i og gi kunstneriske uttrykk for livet og bymiljøet i det historiske Kristiania.

Teater- og filmbildene er velvilligst utlånt av Det norske teatret.